

پیشنهادهایی برای منطقی شدن
تعداد داوطلبان انتخابات ریاست جمهوری
در پرتو تجربیات دیگر کشورها

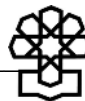
کد موضوعی: ۲۶۰
شماره مسلسل: ۱۳۳۷۰

آذرماه ۱۳۹۲

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۳.....	مقدمه.....
۵.....	وضعیت ایران.....
۱۰.....	راهکارهای متداول برای اعمال محدودیت در تعداد داوطلبان انتخابات.....
۲۱.....	نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی برای اصلاح قانون انتخابات در ایران.....
۲۴.....	منابع و مآخذ.....

پیشنهادهایی برای منطقی شدن تعداد داوطلبان انتخابات ریاست جمهوری در پرتو تجربیات دیگر کشورها

چکیده

فقدان قوانین و سازوکارهایی برای محدود و منطقی کردن تعداد داوطلبان و سهولت بیش از حد شرایط ثبت نام، منجر به حضور «داوطلبین غیرجدی» در انتخابات ریاست جمهوری شده است که این امر در شأن نظام جمهوری اسلامی و انتخابات مهمی چون ریاست جمهوری نیست و در بطن خود حکایت از نوعی بی‌ضابطگی دارد. مشکلات ناشی از زیاد بودن تعداد داوطلبان در کل عبارتند از:

۱. داوطلب شدن افراد سطحی، غیرجدی و نالایق،

۲. سردرگمی رأی‌دهندگان،

۳. تقسیم شدن بی‌جهت آرا،

۴. حیف و میل منابع ملی،

۵. پیچیده‌تر شدن مدیریت انتخابات.

با توجه به مشکلات مذکور، وضعیت ایران از جهت زیاد بودن تعداد داوطلبان در زمان ثبت نام با وضعیت مطلوب فاصله بسیاری دارد. آمار ثبت نام‌کنندگان در انتخابات ریاست جمهوری نشان می‌دهد که از دوره ششم رشد چشمگیری در تعداد

داوطلبین ریاست‌جمهوری اتفاق افتاده است. این امر به‌زعم این گزارش نتیجه سهل و آسان‌گیری شرایط ثبت‌نام برای انتخابات ریاست‌جمهوری است.

هرچند که برخی از شرایط مثل شرط رجل سیاسی - مذهبی بودن و شرط مدیر و مدیر بودن موجب می‌شود در نهایت از بین تعداد زیاد شرکت‌کنندگان فقط تعداد اندکی از ثبت‌نام‌کنندگان به مرحله انتخاب شدن راه پیدا کنند، با این‌حال از آنجا که بررسی صلاحیت، بعد از ثبت‌نام انجام می‌گیرد، تعداد ثبت‌نام‌کنندگان کاهش پیدا نمی‌کند.

در جهان، راهکارهایی برای اعمال محدودیت بر تعداد داوطلبان ثبت‌نام متداول است. از جمله این راهکارها، سپردن وثیقه از سوی داوطلبین است. وثیقه میزانی وجه نقد است که داوطلب در زمان ثبت‌نام می‌پردازد و فقط براساس شرایطی، قسمتی یا کل آن را پس از انتخابات دریافت می‌کند. در صورتی که چنین وجهی غیرقابل بازگشت باشد می‌توان آن را حق ثبت‌نام نامید. سپردن وثیقه در بسیاری از کشورها پذیرفته شده و کاملاً منطقی است.

راهکار دوم جمع‌آوری امضای عده‌ای (معین) از شهروندان دارای صلاحیت است تا نشان دهد که از طرفی داوطلب در نامزدی خود جدی است و از طرف دیگر دارای حداقلی از اعتبار مردمی است. در برخی از کشورها هر دو روش (سپردن وثیقه و جمع‌آوری امضا) به‌طور هم‌زمان مورد استفاده قرار می‌گیرد تا بهترین تأثیرگذاری را داشته باشد.

راهکار دیگر، نامزد شدن از سوی یک حزب سیاسی قانونی است.

پیشنهاد این مقاله برای کاستن از تعداد ثبت‌نام‌کنندگان استفاده همزمان از دو راهکار اول و دوم است. راهکار سوم از آنجا که در ایران تحزب به معنای واقعی وجود ندارد عملی نیست.

بنابراین پیشنهاد می‌شود که در ماده (۵۵) قانون انتخابات ریاست‌جمهوری دو راهکار دیگر (اول و دوم) به صورت «پرداخت حق ثبت‌نام غیرقابل بازگشت» و «اخذ امضای عده‌ای از شهروندان و نمایندگان مجلس شورای اسلامی پس از واریز حق ثبت‌نام» گنجانده شود. جزئیات راهکارهای مذکور - که مطمئناً با دقت و بررسی بیشتر قابل تغییر خواهد بود - در قسمت نتیجه‌گیری این گزارش ارائه شده است.

مقدمه

برگزاری انتخابات آزاد و عادلانه یکی از بارزترین شاخص‌های یک نظام مردم‌سالار به‌شمار می‌رود. در این میان یکی از معیارهای آزاد و عادلانه بودن انتخابات به مقررات ناظر بر امکان نامزد شدن افراد در انتخابات بازمی‌گردد. شاید تصور شود که در این زمینه وضعیت مطلوب این است که یک رقابت آزاد و بدون نظارت میان همه متقاضیان شرکت در انتخابات برقرار شود، چراکه در این صورت حداکثر قدرت انتخاب به رأی‌دهندگان داده می‌شود و آنها می‌توانند از بین طیف گسترده‌ای از افراد و افکار دست به انتخاب بزنند. اما واقعیت این است که قانونگذار همان قدر که باید دغدغه مشارکت و رقابت گسترده و حداکثری را داشته باشد باید به مشکلاتی که از رهگذر تعداد زیاد داوطلبان گریبانگیر رأی‌دهندگان و نهادهای نظارتی و اجرایی انتخابات

می‌شود نیز توجه کافی مبذول دارد. در زیر به برخی از این مشکلات اشاره می‌شود:

۱. **داوطلب شدن افراد سطحی، غیرجدی و نالایق:** نبود قوانین و سازوکارهایی برای محدود کردن تعداد داوطلبان و سهولت بیش از حد شرایط ثبت‌نام باعث می‌شود که تعداد زیادی از افراد که بسیاری از آنها حتی فاقد ابتدایی‌ترین شرایط احراز پست ریاست‌جمهوری هستند با انگیزه‌های مختلفی چون کسب شهرت و اعتبار، احساس تکلیف دینی و مدنی یا حتی تبدیل شدن به سوژه طنز رسانه‌ها - از این افراد در غرب به داوطلبان جوک یاد می‌شود - اقدام به ثبت‌نام کنند. از این رو، قانونگذار باید شیوه‌ای طراحی کند که افرادی با عزم جدی و صلاحیت‌های لازم پا به عرصه انتخابات بگذارند. باید توجه داشت که داوطلبی انتخابات ریاست‌جمهوری، رویکرد ایجابی است و نه سلبی و این روالی است که اساساً در کشورهای با سابقه دموکراتیک اعمال می‌شود، لذا در عین رعایت حقوق شهروندی باید توانایی، جدیت و لیاقت افراد نیز احراز شود.

۲. **سردرگمی رأی‌دهندگان:** در وهله اول اینگونه به نظر می‌رسد که هر چه تعداد داوطلبان بیشتر باشد رأی‌دهندگان از آزادی و سهولت بیشتری در انتخاب نامزد مورد نظرشان برخوردار می‌شوند درحالی که تعداد زیاد نامزدها به‌ویژه در هیاهوی تبلیغات رنگارنگ دوران انتخابات می‌تواند به سردرگمی رأی‌دهندگان برای انتخاب نامزد مطلوبشان منجر شود و حتی در برخی موارد به انصراف آنها از رأی دادن بیانجامد. وجود تعداد زیاد داوطلبانی که برخی به‌وضوح فاقد قابلیت‌های لازم هستند همچنین می‌تواند احساس بدبینی به انگیزه کلیه داوطلبان را در برخی افراد ایجاد کند.

۳. تقسیم شدن بی‌جهت آرا: وجود تعداد زیاد کاندیداها در عرصه انتخابات باعث تقسیم شدن آرا میان آنها خواهد شد که این وضعیت در نظام‌های انتخاباتی که پیروزی در انتخابات نیازمند کسب میزان خاصی از آراست (اکثریت مطلق) انتخابات را به دور دوم خواهد کشاند و هزینه برگزاری انتخابات را افزایش خواهد داد.

۴. حیف‌ومیل منابع ملی: وجود تعداد بیش از حد نامزدها به‌ویژه در کشورهای (پول، کاغذ و...) خواهد شد و این درحالی است که بسیاری از نامزدها هدفی جز کسب شهرت و اعتبار ندارند. هزینه هنگفت پاکسازی خیابان‌ها و کوچه‌ها از آثار تبلیغات انتخاباتی نیز به این منابع افزوده می‌شود.

۵. پیچیده‌تر شدن مدیریت انتخابات: بدیهی است که هرچه تعداد نامزدها در انتخابات بیشتر باشد امر مدیریت انتخابات در دو سطح نظارت و اجرا و تأمین امنیت مشکل‌تر می‌شود و منابع انسانی و مادی بیشتری باید در بدنه دولت برای برگزاری انتخابات بسیج شوند.

وضعیت ایران

اکنون باید دید که وضعیت ایران در این زمینه چگونه است. اصل اساسی در نظام پس از انقلاب اسلامی تشویق مشارکت حداکثری مردم در انتخابات بوده و رقابتی بودن انتخابات و وجود نامزدهایی از طیف‌های فکری مختلف از لوازم اصلی آن به‌شمار آمده است. علیرغم این نقطه قوت، کمبود قوانین مکفی برای ضابطه‌مند کردن

نامزدها در انتخابات منجر به یک نوع عدم تناسب در تعداد داوطلبان انتخابات ریاست‌جمهوری شده است. این امر به‌ویژه در مرحله ثبت‌نام کاملاً محسوس است. جدول ۱ به خوبی این موضوع را نشان می‌دهد.

جدول ۱. تعداد داوطلبان نامزدی انتخابات ریاست‌جمهوری بعد از انقلاب اسلامی

دوره	سال	تعداد داوطلبان	تعداد تأیید صلاحیت شده‌ها
اول	۱۳۵۸	۱۲۴	۸
دوم	۱۳۶۰	۷۱	۴
سوم	۱۳۶۰	۴۶	۴
چهارم	۱۳۶۴	۵۰	۳
پنجم	۱۳۶۸	۷۹	۲
ششم	۱۳۷۲	۱۲۸	۴
هفتم	۱۳۷۶	۲۳۸	۴
هشتم	۱۳۸۰	۸۱۴	۱۰
نهم	۱۳۸۴	۱۰۱۴	۸
دهم	۱۳۸۸	۴۷۵	۴
یازدهم	۱۳۹۲	۶۸۶	۸

همانطور که جدول ۱ نشان می‌دهد به‌ویژه از دوره هشتم ریاست‌جمهوری به بعد تعداد ثبت‌نام کنندگان به طرز قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. در واقع، طی این سال‌ها عدم وجود قوانین بازدارنده به گسترش پدیده «داوطلبان غیرجدی» و «داوطلبان جوک» انجامیده است. هجوم خیل عظیم داوطلبان که اشتیاق زیادی به

رسانه‌ای شدن دارند و بعضاً از طریق مصاحبه با رسانه‌ها و طرح مسائل عجیب و مضحک به سوژه‌های رسانه‌ای تبدیل می‌شوند در شأن نظام و انتخابات مهمی چون ریاست‌جمهوری نیست و در ورای خود نشان از نوعی بی‌ضابطگی دارد. مهمتر از آن، با توجه به اینکه طی این سال‌ها تعداد تأیید صلاحیت شده‌ها هیچ‌گاه از تعداد انگشتان دو دست فراتر نرفته، چنین شکاف عظیمی بین تعداد داوطلبان و تعداد تأیید صلاحیت شده‌ها همواره باعث شده که رسانه‌ها و دولت‌های بیگانه تبلیغات سوئی علیه نظام به راه انداخته و انتخابات ایران را غیردمکراتیک و قوانین انتخاباتی ایران را بسیار سختگیرانه جلوه دهند و به‌طور عمده عملکرد شورای نگهبان را زیر سؤال ببرند. این درحالی است که اکثریت قریب به اتفاق داوطلبان ریاست‌جمهوری فاقد حداقل شرایط مورد نیاز برای ریاست‌جمهوری بوده‌اند. از داوطلبان غیرجدی و جوک که بگذریم، تعداد زیاد نامزدهای تأیید صلاحیت شده نیز می‌تواند آثار سوئی داشته باشد که به برخی از آنها در بخش طرح مسئله اشاره شد. عدم وجود قوانین محدودکننده برخی از رجال سیاسی را تشویق می‌کند که بدون ارزیابی از میزان پایگاه اجتماعی و توانایی‌های خود یا با انگیزه‌هایی چون مطرح شدن یا شکستن رأی یک رقیب فکری پا به عرصه انتخابات بگذارند. نگاهی به قانون انتخابات ریاست‌جمهوری نشان می‌دهد که چنین پدیده‌هایی از سهولت بیش از حد ثبت‌نام و عدم استفاده از سازوکارهای قانونی مناسب نشئت می‌گیرد. البته همین مشکل در مورد قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز وجود دارد (از برخی جنبه‌ها حتی حادثتر) اما در اینجا صرفاً به قانون انتخابات ریاست‌جمهوری بسنده می‌کنیم.

براساس ماده (۵۵) قانون انتخابات ریاست‌جمهوری مصوب ۱۳۶۴/۴/۵ داوطلبان

ریاست‌جمهوری باید در مهلت مقرر به وزارت کشور مراجعه کرده و پرسشنامه را پس از دریافت و تکمیل همراه با چهار برگ فتوکپی کلیه اوراق شناسنامه و ۱۲ قطعه عکس ۶ در ۴ که در همان سال گرفته باشند به وزارت کشور تسلیم کنند و رسید دریافت دارند.

پس از ثبت‌نام داوطلبان، صلاحیت آنها براساس شرایط مندرج در ماده (۳۵) همین قانون بررسی می‌شود که این شرایط عبارتند از:

۱. از رجال مذهبی - سیاسی،

۲. ایرانی‌الاصل،

۳. تابعیت کشور جمهوری اسلامی ایران،

۴. مدیر و مدبر،

۵. دارای حسن سابقه و امانت تقوا،

۶. مؤمن و معتقد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور.

با عنایت به شرایط فوق روشن می‌شود که مشکل اصلی به سهولت بیش از حد قوانین ثبت‌نام داوطلبان که صرفاً براساس احراز هویت (سجلی) است، برمی‌گردد. عدم وجود شرایط بازدارنده مؤثر باعث می‌شود که هر فردی و با هر انگیزه‌ای صرفاً با تکمیل یک فرم و ارائه چند قطعه عکس و فتوکپی شناسنامه به راحتی به خیل داوطلبان نامزدی ریاست‌جمهوری بپیوندد. این درحالی است که اکثریت قریب به اتفاق این داوطلبان به خوبی از این نکته آگاهند که فاقد حداقل یکی از شرایط ۶ گانه مندرج در ماده (۳۵) هستند. بدین ترتیب، با توجه به اینکه در ایران ابتدا ثبت‌نام

صورت می‌گیرد و سپس صلاحیت داوطلبان بررسی می‌شود، تا زمانی که شرط یا شرایط سخت‌تری در مرحله ثبت‌نام پیش‌بینی نشود در سال‌های آتی امکان ثبت رکوردهای بالاتر از ۱۰۱۴ داوطلب نیز وجود خواهد داشت. در نتیجه، درحالی که تعداد نامزدهای مرحله نهایی رقابت در ایران بالاتر از بسیاری از کشورهاست (از جمله ایالات متحده که در اکثر دوره‌ها تنها سه رقیب در عرصه انتخابات ریاست‌جمهوری وجود داشته‌اند)، ولی به دلیل تعداد بیش از حد داوطلبان در مرحله ثبت‌نام و رد صلاحیت طبیعی آنها همواره زمینه برای تبلیغات سوء علیه جمهوری اسلامی در محافل بین‌المللی فراهم شده است.

جالب اینجاست که مجمع تشخیص مصلحت نظام مصوبه‌ای درخصوص «تثبیت تعداد کاندیداها در انتخابات» داشته است، اما این مصوبه در جهت جلوگیری از کاهش بیش از حد داوطلبان بوده و نه افزایش بیش از حد آنها. براساس این مصوبه «کلیه انتخابات (بجز انتخابات مجلس خبرگان و شوراها) در سطوح منطقه‌ای و ملی به شرطی قابل اجراست که تعداد کاندیداها حداقل دو برابر تعداد منتخبین مورد نیاز باشد». این مصوبه در جای خود مصوبه باارزشی است و حداقل شرایط یک انتخابات رقابتی را تضمین می‌کند، اما با توجه به مطالب فوق‌الذکر ضروری است که مجریان و قانونگذاران کشور برای کنترل تعداد داوطلبان ریاست‌جمهوری و جلوگیری از تقنینی شدن ورود به عرصه انتخابات نیز تمهیداتی بیاندیشند. در اینجا لازم به تأکید است که هدف طرح حاضر نه تضييع حق شهروندی «نامزد شدن» و نه تنگ کردن دایره انتخاب رأی‌دهندگان است، چراکه شرط اساسی یک نظام مردم‌سالار دینی برگزاری انتخابات آزاد، عادلانه و رقابتی با حضور همه سلائق، گروه‌ها و افراد معتقد به نظام نیست، لکن

هدف، ایجاد ضابطه‌مندی بیشتر در امر نامزدی و جلوگیری از ایجاد هرج و مرج در این حوزه است. همان‌طور که شهروندان حق دارند از میان گزینه‌های متنوع دست به انتخاب بزنند از این حق نیز برخوردارند که اطمینان حاصل کنند نامزدهایی که خود را در معرض انتخاب آنها قرار می‌دهند از «نیت درست و واقعی»، «عزم جدی» و «حداقل شرایط لازم» برای احراز پست مورد نظر برخوردار هستند.

راهکارهای متداول برای اعمال محدودیت در تعداد داوطلبان انتخابات

بررسی تجربیات سایر کشورها سه روش متداول را برای محدود کردن تعداد داوطلبان نامزدی انتخابات نشان می‌دهد:

۱. الزام داوطلبان به جمع‌آوری تعداد معینی امضا به‌منظور اعلام برخورداری داوطلبان از حداقل اعتبار پایگاه مردمی.

۲. الزام به پرداخت وجه ثبت‌نام یا وثیقه (وجه ثبت‌نام غیرقابل برگشت است و صرفاً بخشی از هزینه داوطلب شدن تلقی می‌شود درحالی که وثیقه در اکثر موارد در صورت پیروزی یا به‌دست آوردن درصد معینی از آرا به داوطلب بازگردانده می‌شود. در صورتی که وثیقه طبق قانون غیرقابل بازگشت باشد عملاً مانند وجه ثبت‌نام است).

۳. نامزد شدن ازسوی یک حزب سیاسی قانونی. نظام‌های حزبی با امتیاز قائل شدن برای نامزدهای احزاب بزرگ و قدیمی و تعیین شرایط سخت برای ورود احزاب تازه‌وارد یا نامزدهای مستقل عملاً به کاهش تعداد داوطلبان کمک می‌کنند. از آنجا که

براساس قوانین ایران داوطلبان نه از جانب حزب، بلکه به صورت مستقل (حتی اگر نامزد یک حزب باشند) اقدام به ثبت نام می کنند راهکار سوم فعلاً موضوعیت ندارد.

وثیقه^۱

پرداخت وثیقه از سوی داوطلبان یکی از راهکارهای رایجی است که در قوانین انتخاباتی بسیاری از کشورهای جهان برای محدود کردن تعداد نامزدها و تضمین این موضوع که داوطلبان با عزمی جدی و رویه ای مسئولانه اقدام به ثبت نام می کنند، گنجانده شده است. بنا به تعریف، «وثیقه انتخاباتی مبلغ معینی است که یک نامزد انتخابات باید نزد دستگاه انتخابات به ودیعه گذارد و در صورتی که درصد معینی از مجموع آرا را کسب کرد (این درصد در قانون معین می شود) به او بازگردانده می شود و در غیر این صورت به خزانه دولت واریز می گردد».

تأثیرات عملی راهکار وثیقه گذاری به میزان وثیقه و حدنصاب آرای لازم برای بازگرداندن وثیقه به نامزدها بستگی دارد. به عبارت دیگر هرچه میزان وثیقه و حدنصاب آرای لازم برای بازگرداندن وثیقه بالاتر بیشتر باشد می تواند تأثیرات بیشتری در کاهش تعداد داوطلبان داشته باشد. البته راه منطقی آن است که وثیقه نه آنقدر بالا باشد که بسیاری از افراد شایسته و بانگیزه توان پرداخت آن را نداشته باشند و نه آنقدر پایین باشد که تأثیر بازدارنده خود را برای نامزدهای غیرجدی از دست بدهد.

روش وثیقه‌گذاری از رویه‌های بسیار رایج در قوانین انتخاباتی است و عجیب است که در قوانین انتخاباتی ایران که سابقه‌ای طولانی در برگزاری انتخابات دارد گنجانده نشده است. رویه وثیقه‌گذاری یا پرداخت حق ثبت‌نام به هیچ‌وجه امری غیرمنطقی یا غیرقابل قبول به‌شمار نمی‌آید. در جایی که دولت یا بخش خصوصی برای ارائه هرگونه خدمتی وجهی را بابت ثبت‌نام دریافت می‌کنند، پرداخت وجه برای داوطلب شدن در انتخابات ریاست‌جمهوری یا هر انتخابات دیگری نباید امری غیرمنطقی تلقی شود. در اکثر دموکراسی‌های غربی و البته دیگر کشورها داوطلبان شرکت در انتخابات ریاست‌جمهوری یا پارلمانی باید وجهی را بابت وثیقه به یک نهاد مشخص بپردازند و تنها در صورت کسب درصد خاصی از آرا توسط داوطلب، فوت داوطلب یا انصراف وی در یک مهلت زمانی مشخص وجه وثیقه به وی یا نماینده قانونی او مسترد خواهد شد. حتی در برخی کشورها وثیقه در هر صورت غیرقابل برگشت است که در این‌صورت عمدتاً نقش حق ثبت‌نام را پیدا می‌کند. در ضمن، میزان وثیقه براساس تورم باید تغییر کند تا تأثیر بازدارندگی خود را حفظ کند. برای مثال، بریتانیا در سال ۱۳۸۵ نرخ وثیقه را از ۱۵۰ پوند به ۵۰۰ پوند افزایش داد. ارمنستان نیز میزان وثیقه را از ۲ میلیون درام به ۸ میلیون درام افزایش داده است. در جداول ۲ و ۳ نرخ وثیقه و حدنصاب رأی لازم برای استرداد آن در انتخابات ریاست‌جمهوری و پارلمانی کشورهای مختلف ذکر شده است.

جدول ۲. میزان وثیقه و شرایط بازپرداخت آنها برای نامزدهای ریاست جمهوری

کشور	میزان وثیقه	شرایط بازگشت وثیقه
ارمنستان	۸ میلیون درام معادل تقریباً ۲۰ هزار دلار	
افغانستان	یک میلیون افغانی معادل ۱۷۵۰۰ دلار	کسب حداقل ۱۰ درصد آرای معتبر یا فوت داوطلب یا انصراف وی در یک مهلت زمانی مشخص
اوکراین	۲۵۰ هزار هریونیاس معادل ۳۰۸ هزار دلار آمریکا	فقط به دو نفری که بالاترین رأی را کسب نموده و به دور دوم راه می‌یابند
تایوان	۱۵ هزار دلار تایوان	کسب حداقل ۳ درصد آرای معتبر
تانزانیا	یک میلیون شیلینگ تانزانیا معادل ۱۰۰ هزار دلار	کسب حداقل ۱۰ درصد آرا یا فوت نامزد
سریلانکا	۵۰ هزار روپیه برای نامزد احزاب مطرح و ۷۵ هزار روپیه برای نامزد احزاب دیگر	
سنگاپور	وثیقه‌ای معادل سه برابر وثیقه نمایندگی انتخابات مجلس (وثیقه برای هر داوطلب نمایندگی مجلس ۱۶ هزار دلار است)	
سیرالئون	یک میلیون لئون	غیرقابل برگشت
دولت خودگردان فلسطین	سه هزار دلار	
قرقیزستان	۱۰۰ هزار سوم معادل ۲۰۰۰ دلار	کسب ۵ درصد آرا
کامرون	۵ میلیون فرانک کامرون	غیرقابل برگشت
کره جنوبی	۵۰۰ میلیون وون	کسب کمتر از ۱۰ درصد آرا، عدم بازگشت وثیقه، کسب ۱۰ تا ۱۴ درصد آرا، بازگشت ۵۰ درصد وثیقه و کسب ۱۵ و بیش از ۱۵ درصد آرا، بازگشت کل وثیقه
نیجریه	۱۰۰ هزار نایرا	غیرقابل برگشت
هند	۱۵ هزار روپیه	کسب بیش از یک‌ششم آرا

جدول ۳. میزان وثیقه و شرایط بازپرداخت آنها برای نامزدهای مجلس

کشور	میزان وثیقه	شرایط بازگشت وثیقه
استرالیا	مجلس عوام: ۲۵۰ دلار مجلس اعیان: ۵۰۰ دلار	مجلس عوام: ۴ درصد آرای ترجیحی مجلس اعیان: عضویت در گروهی که ۴ درصد آرا را به دست آورده است
ایرلند	۱۰۰ پوند	۱/۳ درصد آرای حوزه انتخابیه
بریتانیا	۵۰۰ پوند	۵ درصد آرا
پاکستان	مجلس ملی: ۴ هزار روپیه مجلس ایالتی: ۲ هزار روپیه	کسب حداقل یک‌هشتم مجموع آرا
ژاپن	۲ میلیون ین	۱/۵ درصد آرای معتبر تقسیم شده بین تعداد اعضای که باید انتخاب شوند
سنگاپور	۱۶ هزار دلار	
کانادا	۲۰۰ دلار کانادا	۱۵ درصد آرا
مالزی	۵۰۰۰ رینگیت	۱۲/۵ درصد آرای اخذ شده
نامیبیا	۱۰۰۰ دلار	
نیوزلند	۱۰۰ دلار نیوزلند	۱/۴ درصد آرای نامزد پیروز

جمع‌آوری امضا^۱

از دیگر شرایط رایج در قوانین انتخاباتی اکثر کشورهای جهان برای نامزدی جمع‌آوری امضا است. جمع‌آوری امضا نیز مانند پرداخت وثیقه به منظور تضمین این موضوع است که داوطلبان مناصب عمومی با عزم و روحیه‌ای جدی وارد این کارزار شوند. در سیستم جمع‌آوری امضا، داوطلبان باید حداقل مشخصی از امضای

1. Signature

شهروندان واجد صلاحیت را در حمایت از نامزدی خود جمع‌آوری کنند. این اقدام می‌تواند مبین دو چیز باشد. اول اینکه داوطلب مورد نظر در نامزدی خود جدی است و ثانیاً دارای حداقلی اعتبار مردمی است. البته تأثیرات عملی سیستم جمع‌آوری امضا به چند عامل بستگی دارد: اول، تعداد امضاهایی که باید جمع‌آوری شوند. دوم، زمان قانونی که داوطلبان برای جمع‌آوری امضا در اختیار خواهند داشت و سوم دقت دستگاه انتخابات یا دستگاه‌های ذیربط دیگر در تأیید اعتبار امضاها. ذکر این نکته ضروری است که در اکثر کشورهای جهان روش پرداخت وثیقه و جمع‌آوری امضا به‌طور همزمان مورد استفاده قرار می‌گیرد تا بهترین تأثیرگذاری را داشته باشد.

در بعضی از کشورها تنها نامزدهای مستقل یا احزابی که در انتخابات پیشین هیچ نماینده پیروزی نداشته‌اند ملزم به جمع‌آوری امضا هستند و احزاب مطرح و احزابی که در انتخابات پیشین پیروزی‌هایی داشته‌اند از جمع‌آوری امضا معاف هستند. برای مثال در ایالات متحده تنها کاندیداهای مستقل و احزابی غیر از دو حزب جمهوریخواه و دمکرات ملزم به جمع‌آوری امضا هستند. در این کشور همه ایالات جز می‌سی‌سی‌پی و کارولینای شمالی تنها به آن دسته از احزاب سوم و نامزدهای مستقل اجازه حضور در انتخابات را می‌دهند که یا از درصد خاصی از امضاها رأی‌دهندگان یا از درصد خاصی از آرا در انتخابات قبلی برخوردار باشند که این میزان در ۲۷ ایالت حداقل ۵ درصد آرا و در ۱۱ ایالت حداقل ۱۰ درصد آرا تعیین شده است. در این کشور احزاب سوم یا نامزدهای مستقل در مقایسه با دیگر دمکراسی‌های غربی باید امضاها را بسیار بیشتری جمع‌آوری کنند و این امضاها باید در یک محدوده زمانی کوتاه جمع‌آوری شوند. حتی در ایالتی مثل فلوریدا یک کارمزد

ده سنتی نیز برای تأیید هر امضا باید پرداخت شود. بنابراین، با توجه به رویه سخت جمع‌آوری امضا در این کشور عجیب نیست که فقط نامزدهای احزاب دمکرات و جمهوریخواه در انتخابات حضور یابند. در روسیه احزابی که در انتخابات قبلی دوما هر تعداد کرسی به‌دست آورده باشند به‌طور اتوماتیک از حق معرفی نامزد ریاست‌جمهوری برخوردار می‌شوند. در سال ۲۰۰۸ این احزاب عبارت بودند از روسیه متحد، کمونیست، لیبرال دمکرات و حزب عدالت روسیه. همچنین احزاب برخوردار از حداقل یک‌سوم کرسی‌های مجالس قانونگذاری ۸۳ منطقه فدراسیون روسیه از حق معرفی یک نامزد در انتخابات ریاست‌جمهوری برخوردارند، اما احزاب دیگر باید دو میلیون امضا از میان تقریباً ۱۰۰ میلیون رأی‌دهنده جمع‌آوری کنند. نامزدهای مستقل نیز می‌توانند با به ثبت رساندن یک گروه حامی در کمیسیون انتخابات طی بیست روز از اعلام رسمی انتخابات در انتخابات شرکت کنند، اما اینها نیز مانند احزاب فاقد نماینده در دوما روسیه، باید دو میلیون امضا جمع‌آوری کنند. دلیلی که برای این امر اقامه می‌شود این است که نامزدهای احزابی که در آخرین انتخابات جزء رقبای جدی بوده‌اند احتمالاً در انتخابات آتی نیز چنین خواهند بود و نباید مانعی بر سر راه حضور آنها در انتخابات وجود داشته باشد. این درحالی است که نامزدهای مستقل یا نمایندگان احزاب جدید یا نآزموده باید این امضاها را به‌عنوان گواه عزم جدی و پایگاه اجتماعی‌شان جمع‌آوری کنند. نکته دیگر اینکه در بسیاری از کشورها باید از همه واحدهای سرزمینی درصد خاصی از امضاها جمع‌آوری شود تا بدین ترتیب از پایگاه و اعتبار نامزد مورد نظر در کل کشور - و نه

صرفاً مناطقی خاص - اطمینان حاصل شود. برای مثال در فدراسیون روسیه دو میلیون امضا باید از ۸۳ منطقه عضو فدراسیون جمع‌آوری شود که سهم هر منطقه نباید بیش از ۵۰۰۰۰ امضا باشد. همچنین براساس قانون انتخابات افغانستان متقاضیان نامزدی ریاست‌جمهوری باید ۱۰۰ هزار امضا از حداقل ۲۰ ایالت جمع‌آوری کنند که حداقل امضا برای هر ایالت ۲ درصد کل امضاهاست.

البته در برخی کشورها احزاب یا نامزدها می‌توانند به‌جای جمع‌آوری امضا از بسیاری از رأی‌دهندگان عادی از چند نماینده مجلس امضا بگیرند. برای مثال در الجزایر نامزد انتخاباتی براساس امضای ۶۰۰ مقام انتخابی (ملی و محلی) یا به‌وسیله حداقل ۷۵ هزار رأی‌دهنده تعیین می‌شود. در اسلواکی نامزدهای مستقل انتخابات ریاست‌جمهوری برای ثبت‌نام باید حداقل ۱۵ هزار امضا از رأی‌دهندگان عادی یا ۱۵ امضا از اعضای پارلمان جمع‌آوری کنند. در استرالیا نیز برای انتخابات پارلمانی فرد باید بر حسب ناحیه بین ۲۰۰ و ۵۰۰ امضا از مردم عادی یا امضای سه عضو پارلمان درحال اتمام را به‌دست آورد. نامزدی در انتخابات بلژیک نیز درست مانند استرالیاست.

همچنین موضوع دیگر در این شیوه تأیید صحت امضاهاست. برای مثال براساس قانون انتخابات ریاست‌جمهوری قرقیزستان هر نامزد باید ۳۰ هزار امضا جمع‌آوری کند که برای تعیین صحت آنها ۲۰ درصد کل امضاها باید توسط گروهی که کمیسیون انتخابات تعیین می‌کند، مورد بررسی قرار گیرند.

مزیت آشکار سیستم جمع‌آوری امضا در مقایسه با سیستم پرداخت وثیقه این است که این روش به ظاهر دمکراتیک‌تر است، چراکه صلاحیت داوطلبان را به‌جای پول بر حمایت عمومی مبتنی می‌سازد، اما این شیوه معایبی نیز دارد. اول اینکه

امضاها تضمین نمی‌کند که فرد امضاکننده به‌طور حتم به فرد داوطلب رأی بدهد، بلکه شاید صرفاً به دلایلی چون خلاص شدن از دست افرادی که برای جمع‌آوری امضا به در خانه آنها مراجعه می‌کنند، امضا بدهد. همچنین جمع‌آوری امضاها کافی می‌تواند صرفاً بیانگر سازماندهی بهتر نامزدها باشد و نه شایستگی و اعتبار آنها. دوم اینکه جمع‌آوری آشکار امضا با اصول رأی مخفی تعارض دارد. سوم اینکه، جمع‌آوری امضا به‌ویژه اگر حدنصاب تعیین شده بالا بوده و زمان اختصاص یافته برای جمع‌آوری امضاها محدود باشد کار را برای نامزدهای مستقل یا احزاب جدید سخت می‌کند و چهارم اینکه معمولاً تأیید صحت امضاها برای دستگاه‌های ذیربط با مشکلات و چالش‌هایی مواجه است.

علیرغم این مشکلات به هر حال امروزه جمع‌آوری امضا به‌عنوان یک روش پذیرفته شده برای نظام‌مندتر ساختن امر نامزدی در بسیاری از نظام‌های پارلمانی و ریاستی کشورهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد که در جداول ۴ و ۵ اسامی آنها آورده شده است.

جدول ۴. جمع‌آوری امضا برای کاندیداتوری ریاست‌جمهوری

کشور	جمعیت	تعداد و شرایط جمع‌آوری امضاها
آذربایجان	۹,۰۰۰,۰۰۰	۴۰ هزار امضا
ارمنستان	۳,۲۰۰,۰۰۰	نامزدها چه به‌وسیله احزاب و چه به‌وسیله ابتکار مدنی هزار نفر از شهروندان نامزد شده باشند باید حداقل ۲۵ هزار امضا در حمایت از او جمع‌آوری کنند
اسلوواکی	۵,۴۰۰,۰۰۰	برای نامزدهای مستقل ۱۵ هزار امضا از رأی‌دهندگان عادی یا ۱۵ امضای اعضای پارلمان
الجزایر	۳۴,۳۰۰,۰۰۰	امضای ۶۰۰ مقام انتخابی یا امضای ۷۵ هزار رأی‌دهنده عادی که باید در ۲۵ استان از ۴۸ استان این کشور و حداقل ۱۵۰۰ امضا در هر استان باشد
افغانستان	۲۹,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۰ هزار امضا از حداقل ۲۰ ایالت و حداقل در هر ایالت ۲ درصد امضاها
اوکراین	۴۵,۸۰۰,۰۰۰	۵۰۰ هزار امضا
ایالات متحده	۳۱۷,۰۰۰,۰۰۰	فقط احزاب سوم و نامزدهای مستقل یا باید درصد خاصی از آرا را در انتخابات قبلی به‌دست آورده باشند (در ایالات مختلف بین ۵ تا ۱۰ درصد) یا تعداد معینی امضا جمع‌آوری کنند
بلاروس	۹,۵۰۰,۰۰۰	۱۰۰ هزار امضا
تاجیکستان	۷,۷۵۰,۰۰۰	۲۱۰ هزار امضا که ۵ درصد مجموع رأی‌دهندگان است
سنگاپور	۵,۳۰۰,۰۰۰	امضای ۴ نفر
روسیه	۱۴۲,۰۰۰,۰۰۰	احزاب فاقد نماینده در دوما و نامزدهای مستقل ۲ میلیون امضا از میان ۱۰۰ میلیون رأی‌دهنده در ۸۳ منطقه فدراسیون روسیه و در هر منطقه حداکثر ۵۰ هزار امضا
قرقیزستان	۵,۶۰۰,۰۰۰	۵۰ هزار امضا
گرجستان	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۶,۳۵۰ امضا
نیجریه	۱۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۶۰ امضا از رأی‌دهندگان ثبت‌نام شده از حداقل دوسوم همه ایالات
هند	۱,۲۳۱,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۰ امضا

جدول ۵. جمع‌آوری امضا برای نامزدی انتخابات مجلس

نام کشور	شرط حضور در انتخابات
آلمان	احزاب: حضور ۵ عضو در مجلس فعلی نامزدهای مستقل: ۲۰۰ امضا از رأی‌دهندگان ثبت‌نام شده لیست‌های ایالتی: امضای یک نفر از هر هزار نفر رأی‌دهنده انتخابات قبلی تا حداکثر ۲۰۰ امضا
استرالیا	۲۰۰ تا ۵۰۰ امضا بر حسب ناحیه یا امضای ۳ عضو پارلمان درحال اتمام
ایتالیا	برای مجلس نمایندگان: ۵۰۰ هزار امضا برای مجلس سنا: ۳۵۰ تا ۷۰۰ امضا
بریتانیا	۱۰ امضا
بلژیک	۲۰۰ تا ۵۰۰ امضا بر حسب ناحیه یا امضای ۳ عضو پارلمان فعلی
دانمارک	برای احزاب: نمایندگی در مجلس فعلی یا درخواست ۱/۱۷۵ درصد مجموع رأی‌دهندگان آخرین انتخابات
روسیه	شرط حضور نامزدهای انجمن‌ها، احزاب یا بلوک‌های انتخاباتی در لیست فدرال: ۲۰۰ هزار امضا که از هر منطقه فدراسیون حداکثر ۷ درصد امضاها جمع‌آوری شود نامزدهای مستقل: امضای حداقل یک درصد رأی‌دهندگان ناحیه انتخاباتی مربوطه
فنلاند	۱۰۰ رأی‌دهنده
کانادا	امضای ۲۵ رأی‌دهنده ناحیه انتخاباتی
لهستان	لیست نامزدهای حزب ناحیه‌ای: حداقل ۵ هزار امضا از ساکنان همان ناحیه. در صورتی‌که حزب قبلاً ۵۰ هزار امضا از دیگر نواحی جمع‌آوری نموده یا ۵,۰۰۰ امضا در هر ۵ ناحیه جمع‌آوری نموده باشد از الزام فوق معاف است

نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی برای اصلاح قانون انتخابات در ایران

اصولاً در هر راه‌حلی که برای اصلاح قانون انتخابات یک کشور براساس تجربیات جهانی ارائه می‌شود باید واقعیات داخلی نیز مورد توجه قرار گیرد. از این رو در صورتی که قرار باشد با بهره‌گیری از سازوکارهای جهانی اصلاحاتی در قانون انتخابات ایران صورت گیرد باید به نکات زیر توجه شود:

۱. قانونگذار می‌تواند دو هدف را مد نظر داشته باشد: اول، کاهش تعداد ثبت‌نام کنندگان، به‌ویژه افراد غیرجدی. دوم، کاهش تعداد نامزدها در مرحله نهایی انتخابات. برای کاهش تعداد ثبت‌نام‌کنندگان به‌نظر می‌رسد الزام افراد به پرداخت یک مبلغ غیرقابل بازگشت به‌عنوان حق ثبت‌نام^۱ تا حد زیادی می‌تواند بازدارنده باشد. برای هدف دوم، یا به‌عبارت دیگر کاهش تعداد نامزدها در مرحله نهایی، جمع‌آوری تعدادی امضا از رأی‌دهندگان یا جمع‌آوری تعدادی امضا از نمایندگان مجلس می‌تواند تأثیرگذار باشد.

۲. وجه ثبت‌نام باید به‌میزانی باشد که از بازدارندگی کافی برای افراد غیرجدی برخوردار باشد.

۳. زمان در نظر گرفته شده برای جمع‌آوری امضا باید منطقی باشد.

۴. از آنجا که جمع‌آوری امضا از نمایندگان مجلس عمدتاً به این منظور در

۱. در کشورهایی که وثیقه غیرقابل برگشت است عملاً همان حق ثبت‌نام محسوب می‌شود، زیرا وثیقه در معنای دقیق خود پول یا مالی است که به‌شرط محقق شدن شرایط مندرج در قانون یا قرارداد توسط وثیقه‌گذار به وی بازگردانده می‌شود. از این رو گذاشتن عنوان وثیقه بر روی پول یا مال غیرقابل برگشت در بردارنده تناقض است.

قوانین آمده است که شخصیت‌های سیاسی شناخته شده از جمع‌آوری امضا از مردم عادی معاف شوند، تعداد امضا از نمایندگان مجلس باید به نحوی تعیین شود که امکان جمع‌آوری آن توسط داوطلبان عادی دشوار باشد.

۵. استفاده از سازوکارهای فوق علاوه بر کاهش تعداد داوطلبان یک مزیت مهم دیگر نیز دارد و آن شفاف شدن عرصه نامزدی است. از آنجا که با اجرای روش‌های فوق ناگزیر نامزدهای مطرح انتخابات از مدت‌ها قبل شناخته خواهند شد، وضعیت انتخابات از حالت معماگونه و چندمجهولی چند دوره گذشته که تا دقایق پایانی حضور نامزدهای مطرح احتمالی در هاله‌ای از ابهام قرار داشت، خارج خواهد شد. بدین ترتیب، جامعه از تنش‌های روحی - روانی مربوط به این مشکل رها شده و مردم و فعالان سیاسی با فرصت بیشتر و در یک فضای عقلانی‌تر می‌توانند در مورد نامزدهای مطرح به تأمل و بررسی بپردازند.

با توجه به نکات فوق تنها به‌عنوان یک طرح پیشنهادی می‌توان مواد زیر را به ماده (۵۵) قانون انتخابات ریاست‌جمهوری اضافه کرد:

۱. داوطلبان باید یک ماه قبل از تاریخ ثبت‌نام مبلغ ۱۰ میلیون ریال به حساب ستاد انتخابات وزارت کشور واریز کرده و رسید دریافت کنند. بدیهی است کسانی که در مهلت مقرر اقدام به واریز حق ثبت‌نام نکنند، مجاز به ثبت‌نام نخواهند بود.
تبصره - وجه ثبت‌نام به هیچ‌وجه قابل برگشت نخواهد بود.

۲. داوطلبان پس از واریز حق ثبت‌نام یک ماه فرصت دارند که در فرم‌های مشخصی که وزارت کشور تعیین می‌کند امضای حداقل ۱۰۰۰۰ نفر از رأی‌دهندگان

واجد صلاحیت یا امضای حداقل ۱۰ نماینده مجلس را در حمایت از نامزدی خود جمع‌آوری کرده و در روزهای تعیین شده مدارک مستند مربوط به آن را به ستاد انتخابات وزارت کشور تحویل دهند.

تبصره - رأی‌دهندگان واجد صلاحیت و نمایندگان مجلس تنها مجاز به امضا در حمایت از یک نامزد می‌باشند.

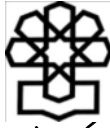
۳. وزارت کشور دو هفته فرصت دارد در مورد نامزدهایی که تعداد امضاهایشان به حدنصاب رسیده است، صحت امضاها را بررسی کند.

۴. اسامی آن‌دسته از داوطلبانی که توانسته‌اند حدنصاب امضاهای معتبر را جمع‌آوری کنند، توسط وزارت کشور به شورای نگهبان ارسال خواهد شد.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که پیشنهادهای فوق تنها طرحی خام و کلی از سازوکارهای در نظر گرفته شده بوده و عاری از دقایق و ظرافت‌های قانونی است. همچنین این پیشنهادها تنها یکی از شقوق نحوه استفاده از سازوکارهای پرداخت وثیقه و جمع‌آوری امضا است و قانونگذار می‌تواند برحسب هدف‌های مورد نظر خود یک یا هر دوی این سازوکارها را با توجه به تجارب ارزنده نمایندگان و مشورت با نهادهای اجرایی و نظارتی انتخابات یا توجه به شرایط ایران به‌کار بندد.

منابع و مأخذ

۱. دایرةالمعارف بین‌المللی انتخابات، سرویراستار ریچارد رز، ترجمه محمدتقی دلفروز، نشر میزان، مدخل‌های وثیقه و رویه‌های نامزد شدن، ۱۳۹۰.
 ۲. قانون انتخابات ریاست‌جمهوری اسلامی ایران.
 ۳. مجموعه آمار ثبت‌نام کنندگان دوره‌های مختلف انتخابات ریاست‌جمهوری.
 ۴. همچنین رجوع کنید به قوانین انتخاباتی کشورهای مختلف.
5. The ace Encyclopedia: Parties and Candidates (Word and pdf format), www.aceproject.org.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۳۷۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: پیشنهادهایی برای منطقی شدن تعداد داوطلبان انتخابات ریاست‌جمهوری در پرتو تجربیات دیگر کشورها

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه سیاست داخلی)

تهیه و تدوین: محمدتقی دلفروز

ناظر علمی: محمدرضا شمس

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی:

۱. قانون انتخابات ریاست‌جمهوری

۲. داوطلبان انتخابات

۳. وثیقه

۴. جمع‌آوری امضا

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۹/۲۵